

Sune Berthelsen

Opgør med den maskuline dobbeltmoral

Amalie Skram 1847-1905

Naar Kvinden først har rejst sig, lader hun sig ikke mere standse (...) Arbejdet med hendes eget, forsømte jeg opsluger og omstøder alt andet. Selv Moderkjærligheden rykkes op med Roden.

Anmeldelse af Ibsens: *Et Dukkehjem*, 1879

Kompromisløst og hudløst ærlig udfordrede Amalie Skram det dobbeltmoraliske hykleri, som herskede i forståelsen af forholdet mellem kønnene. Alt fra prostitution og kristen overflademoral til fattigdom og drukfældighed inddrog hun i sine værker. Hun benyttede sig i vid udstrækning af erfaringerne fra sit eget liv i opgøret med den kvindelige umyndighedstilstand.

Forfatterskabets største anstødssten var pigernes opdragelse, hvor moralske og religiøse normer gjorde dem livsuduelige, når de udviklede sig til voksne kvinder. Således udtrykte Constance Ring i romanen af samme navn; ”Havde jeg bare vidst bedre Besked om det, der spiller denne store Rolle i Livet, (...) fordi Mænd var Mænd, og Kvinder saa anderledes, saa daarlig udrustet, saa fuld af uklare Forestillinger” (1885). Den tabubelagte opdragelse betød, at pigerne blev fastholdt i en naiv uskyldstilstand, hvor synet på ægteskabet for dem blev baseret på romantiske og idealistiske drømme, der ikke indeholdt nogen som helst indsigt i virkeligheden.

Skrams engagement i sædelighedsdebatten førte en kolossal modvilje med sig og resulterede i manglende anerkendelse i Norge. Efter at være blevet skilt fra sin første mand flyttede hun til Danmark, hvor hun giftede sig med forfatteren Erik Skram, og afsvor sig sin norske herkomst, med følgende selvbeskrivelse; ”Dansk Ægtehustru, dansk Borger, dansk Undersaat og dansk Forfatter.”

Før ægteskabet blev kvindens uskyldstilstand idealiseret, mens hun efter brylluppet blev underkastet den patriarkalske undertrykkelse. Det nederlag som Amalie Skram oplevede i forbindelse med sin egen skilsmisse og den følgende løsrivelse, så hun som forudsætningen for sin kvindelige udvikling og selvstændiggørelse. Erfaringerne fra sit eget liv indlejrede Skram i sine romaner, og på trods af sit højlydte brud med Norge vedblev hun med at trække på erfaringerne herfra i sit

forfatterskab. Hun blev således den første, der uden tanke på reaktionen drev beskrivelsen af virkeligheden helt ind på livet af sit eget køn.

At Amalie Skram brugte erfaringerne fra sit eget liv i sine romaner fremgår af et brev hun skrev til sin ægtemand Erik Skram i sommeren 1893, hvor hun også understreger, at kvinderne for at gøre op med umyndiggørelsen må erobre de samme erfaringer og friheder som mændene: ”Men dette her, med hustruens jalousi på mandens fortid er nu aldeles ikke at blæse ad og bare ynke og bagtale. Manden kommer ind i ægteskabet med vaner og forestillinger fra ungkarstiden, og for mange af dem er deres bedste glæde at snakke om og at mindes fordums elskov o.s.v. mens så mange koner intet sligt har bag sig. Det er latterligt at denne deres fortid skal være som død og intet. Intet dør og intet skjer som ikke drar konsekventser efter sig. Derfor er mit eneste råd: lad kvinderne skabe sig den samme fortid som mændene, eller også la dem la være at gifte sig. Det er som oftest et helvede de alle går ind til. Jeg har skrevet om det i Constance, i Lucie, i Forrådt, men den nat, efter at du var gåt fra mig om kvælden i misstemning og uden godnat [...], da lofte jeg mig selv at jeg skulde skrive endnu en bog om det samme emne.”

Amalie Skram fastholdt sit engagement i kønskampen gennem sine ægteskabsromaner, der med deres sociale indignation og frie skildringer af seksualiteten stødte mange læsere fra sig, men bidrog kraftigt til at åbne samtidens øjne for problemer, der hidtil havde været tabubelagt. Trods de næsten uoverstigelige forhindringer hun mødte, insisterede hun på sit projekt som forfatter. Hun tabte sine ægteskaber, måtte forlade Norge, blev indlagt på det psykiatriske hospital, Skt. Hans (herom skrev hun to nøgleromaner) og endte med at begå selvmord. I eftertiden har forfatterskabets mange litterære kvaliteter sammen med hendes livs tragedie dannet grundlag for den mytologisering, der stadig gør hende til en af de mest læste forfattere fra Det moderne Gennembrud.

Af Amalie Skram

Madam Høiers Leiefolk (debutnovelle 1882)

Constance Ring (roman 1885)

Sjur Gabriel (roman, første bind i roman-tetralogien *Hellemyrsfolket* 1887)

To Venner (roman 1887)

Om Albertine (pamflet 1887)

Lucie (roman 1888)

Fjeldmennesker (skuespil, s.m. Erik Skram 1889)

S.G. Myhre (roman 1890)

Fru Inès (1891)

Forraadt (roman 1892)

Agnete (skuespil 1893)

Professor Hieronymus (roman 1895)
Paa Sct. Jørgen (roman 1895)
Afkom (roman 1898)
Sommer (noveller 1899)
Julehelg (roman 1900)
Landsforrædere (pjece 1901)

Om Amalie Skram

Af samtidige behandlinger af Amalie Skrams forfatterskab kan nævnes: Herman Bang *Realisme og Realister* (1879) og Georg Brandes "Mindeartikel" (1905).

Hendes liv er behandlet i Antonie Tiberger's biografi *Amalie Skram som kunstner og menneske* (1910); Ragni Bjerkelund: *Amalie Skram* (1988), der behandler de centrale værker og modtagelsen i samtiden; Liv Køltzow i *Den unge Amalie Skram. Et portrett fra det nittende århundrede* (1992); Yngvild Bøes lette introduktion *Amalie Skram – et forfatterskab* (2002) .

Blandt analyserne af enkelte værker kan nævnes: Elisabeth Aasen *Om Sjur Gabriel av Amalie Skram* (1997).

Af eftertidens behandlinger kan nævnes: Carl Burchardt *J.P. Jacobsen og andre essays* (1947), Borghild Krane *Amalie Skram og kvinnens problem* (1951) og sammes *Amalie Skrams diktning. Tema og variationer* (1961).

Interessen for Skrams forfatterskab er vokset kolossalt i nyere tid. Af nyere analyser af og værker om forfatterskabet og dets forhold til blandt andet psykiatrien og kønskampen kan nævnes: Vagn Lyhne *Eksperimentere som en gal* (1981); Pål Dahlerups disputats *Det moderne gennembruds kvinder* (1983); Inger-Lise Hjordt-Vetlesen "Lidenskabelig naturalisme", i *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, bind 2, red. Elisabeth Møller Jensen et al. (1993); Inger Elisabeth Haavet (red.) *Amalie Skram – dikterliv i brytningstid* (1993); Johan Bremer *En diktertragedie: en psykiatrisk patografi om Amalie Skram* (1996); Irene Engelstads (et al.) appetitlige og billedrige *Amalie Skrams verden* (1996); Janet Garton "Language and Gender in Correspondance of Amalie and Erik Skram", i *Ästhetik der scandinavischen Moderne*, red. Annegreit Heitmann et al. (1998), s. 105-18; Janet Gartons udgave af brevvekslingen mellem Amalie og Erik Skram *Elskede Amalie* (2002) er forsynet med en omfattende indledning; Janet Gartons "Georg Brandes og nordiske kvinneforfattere: Amalie Skram og hendes samtidige", i *Brandes og Europa*, red. Olav Harsløf (2004); Tina Elmo *Kvindeopfattelsen hos to kvindelige forfattere fra "det moderne gennembrud" – belyst på baggrund af Amalie skrams Constance Ring og Erna Juel-Hansens Helsen & Co.* (2005).

I øvrigt kan nævnes Torunn Ystaas *Ut med deg, skitne Madam! Amalie Skram – sett gjennom hennes brev* (1981), der er en bearbejdning af et skuespil oprindelig opført på Den nationale Scene i Bergen.